

ОБРАЗ ВЛАДНОГО БАТЬКА В РОМАНІ МИХАЙЛА ТОМЧАНІЯ «ЖМЕНЯКИ» ТА В ТРАГЕДІЇ ЮДЖИНА О'НІЛА «ПРИСТРАСТЬ ПІД В'ЯЗАМИ»: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (55)

УДК 821.161.2–31:821.111(73)-21]°06.091

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663–6840/2026.1.\(55\).143–151](https://doi.org/10.24144/2663–6840/2026.1.(55).143–151)

Староста О. Образ владного батька в романі Михайла Томчання «Жменяки» та в трагедії Юджина О'Ніла «Пристрасть під в'язами»: компаративний аспект; кількість бібліографічних джерел – 21, мова українська.

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз образу головного героя роману Михайла Томчання «Жменяки» (1964) Івана Жменяка та ключової дійової особи трагедії Юджина О'Ніла «Пристрасть під в'язами» (“Desire Under the Elms”) (1924) Ефраїма Кебота, що репрезентують типаж авторитарного батька й міцного господаря-землевласника. Досліджено історично-культурний контекст обох творів та мистецькі традиції, що лежать у їхній основі. Проаналізовано й зіставлено образи обох персонажів за ключовими параметрами: художня деталізація, психологічний портрет, функції в контексті проблематики та головного конфлікту твору, взаємодія з іншими персонажами та характеристика з їхнього погляду, багатозначність характеру.

Образ Івана Жменяка є продовженням традиції зображення «твердого» українського селянина-землероба, загартованого життям, ощадливого, вимогливого до своїх рідних. Його авторитет у родині беззаперечний, а воля непохитна. Світоглядна модель Жменяка будується на переконанні, що людина без землі нічого не варта, тож усі його помисли й зусилля спрямовані на примноження земельних володінь. Земля стала для нього майже божеством, а людські бажання (як його власні, так і його рідних), несумісні зі служінням цьому божеству, трактуються як гріховні. Водночас Іван не шаблонний «раб землі» й не об'єкт викриття в площині соціалістичного реалізму (як можна припустити з огляду на час публікації роману). Це складний характер, який у статті розшифровано за допомогою комплексного аналізу авторських підказок, психологічного й соціокультурного підтексту, психоаналітичного прочитання.

Образ Ефраїма Кебота репрезентує суворого фермера, що проживає в Новій Англії середини XIX століття. Він утримує господарство важкою працею й через надмірну прив'язаність до нього бачить у синах не спадкоємців, а конкурентів. Автор розкрив цього персонажа через міфологічний та біблійний інтертексти, створивши самобутній і водночас глибоко закорінений типаж авторитарного батька.

Подібність персонажів виявляється в ставленні до власності, ролі в сім'ї, нав'язуванні рідним своєї ролі, а також у потребі стримувати власні емпатію й пристрасі, щоб вижити й захистити свій рід.

Ключові слова: Михайло Томчаний, Юджин О'Ніл, образ батька, влада землі, характер, психологічний портрет, національна ідентичність у літературі.

Формулювання проблеми. Роман «Жменяки» (1964), що разом із творами «Тихе містечко» (1969) та «Брати» (1972) складає цікаву прозову трилогію, становить вартісний взірць української літератури й відображає важливу віху в її розвитку. Його автор М. Томчаний разом з І. Чендеєм, Ю. Мейгешем, Ю. Керекешем та іншими закарпатськими письменниками свого покоління долучився до процесу тематичного й жанрового оновлення української прози 1960–80-х років – природного еволюційного процесу, якого не могли стримати жодні ідеологічні обмеження. У стильовому аспекті дослідники характеризують цей період як протиставлення (нео)реалізму й «реалізму» соціалістичного, у якому чиесь письменницьке «Я» гартувалося й здобувало самобутність, а чиесь захоплювала «дуалістичність структури художнього мислення» співця радянського ладу й водночас свідомого носія української ідентичності, якій цей лад загрожував [Історія 2014, с. 134]. Осмислення традиційних і нових тем (зокрема життя під час війни та в період повоєнної відбудови) у реалістичному руслі було посилене психологічною та філософською складовими, а «тяжіння до масштабних художніх узагальнень, багато з яких, перегукуючись із тими чи іншими “віяннями часу”, залишали їх врешті-решт далеко позаду» [Історія 1998, с. 259].

У цьому контексті вважаємо необхідним відзначити твір М. Томчання, що репрезентує тяглість української літературної традиції в жанрі сімейної хроніки, а також відображає яскраві локальні людські типи – самобутню й водночас невід'ємну складову українського національного характеру, відображеного в літературі. Ідеться про родину Жменяків (а також окремих персонажів-сателітів), серед яких центральним є образ Івана Жменяка. Вважаємо доцільним розглядати його не лише в площині літератури (у синхронному та діахронному аспектах), а й осмислювати як міжкультурне явище – мандрівний образ «твердого», «залізного» батька, упізнаваний і відтворюваний аналогічно до образу «Кам'яного гостя» чи, за версією Лесі Українки, «Камінного господаря». Із цією метою досліджуємо його в порівнянні з характерним образом Ефраїма Кебота з трагедії американського драматурга Ю. О'Ніла «Пристрасть під в'язами» (“Desire Under the Elms”) (1924). Запропоноване зіставлення неочевидне з огляду на істотні жанрові, стильові й культурні відмінності, різні авторські концепції, та, на наш погляд, саме ці контрасти дають змогу краще побачити ключову спільність, що лежить у площині загальнолюдської проблематики й частини міфопоетики.

Дослідження здійснено в межах проєкту «Українська ідентичність у мовній практиці та літе-

ратурному дискурсі», фінансованого Міністерством освіти і науки України.

Аналіз досліджень. Роман М. Томчання «Жменяки» привернув увагу літературознавців одразу після публікації. Грунтовні рецензії на твір опублікували Ю. Шкробинець, М. Сидоряк, В. Фединишинець, О. Мишанич, Ю. Балега, Г. Сивокінь та ін. [Бадида, Канюка 2009]. Упродовж наступних десятиліть твір разом з іншими складовими романної трилогії став об'єктом уваги В. Попа, І. Семенчука, О. Мишанича, І. Хланти, В. Марка та ін. [Григаші 2007]. І. Семенчук розглянув природу образу Івана Жменяка в контексті проблеми духовного зламу селянина-трудівника під впливом влади землі, вказавши на його зв'язок із поетикою повісті О. Кобилянської «Земля» [Семенчук 1966]. В. Поп підкреслив головну думку твору, пов'язану з традиційною темою в українській літературі: «Михайло Томчаний художньо тонко доводить свою тезу: старого Жменяка з його натурою і психологією породила саме влада землі, яка поставила його наче за ґрати. За ними його і знаходить безглузда смерть» [Поп 1989, с. 6]. М. Наєнко, розглянувши творчість М. Томчання в контексті української прози 1960–1990-х років, відзначив неординарність роману й висловив суголосну думку: Іван Жменяк – це людина, чия ментальність «є породженням психології суспільства, що тримається на владі землі» [Історія 1998, с. 310], а його історія на рівні авторської інтенції супроводжується «тонким художнім аналізом вічного конфлікту між духовним і матеріальним в душі людини» [там само]. Творчий доробок М. Томчання ґрунтовно й поліаспектно вивчила Ю. Бродюк, продемонструвавши наукові результати в низці статей та в дисертаційній роботі «Поетика прози Михайла Томчання» (2015). Літературознавиця звернула увагу на антропологічний аспект образу Івана Жменяка, слухно відзначивши, що він «акумулює в собі генетичну пам'ять попередніх поколінь» [Бродюк 2015, с. 105]. Ю. Бродюк акцентувала на художній глибині й психологічній деталізації цього образу, що дає змогу трактувати його значно ширше, ніж класичного «ґлитая» чи «стяжателя», приреченого бути рабом землі й господарства [Бродюк 2015, с. 117–120]. У подальших дослідженнях учена також підкреслювала майстерність утілення образу батька в романі М. Томчання, що посилює важливість роману в аспекті розвитку літературної традиції [Бродюк 2019]. Актуальність роману «Жменяки» в літературознавчому дискурсі засвідчує нова наукова публікація О. Ігнатович. Дослідниця сфокусувалася на темі роду й розпаду родини у творі, простеживши її в руслі світової літературної традиції й продемонструвала, як закладена автором ентропія впливає на образ ключового персонажа: «З розбудовою художнього світу роману Іван мовби дрібніє. <>. З великого й авторитетного газди він перетворюється на жадібного, вічно незадоволеного діда, що привносить дискомфорт у життя родини» [Ігнатович 2025, с. 324]. У зв'язку з цим літературознавиця акцентувала на проблемі втрати відчуття з часом, зв'язку з реальністю, що для Івана

обмежувалася власним господарством і потенційними земельними надбаннями: «Фанатизм і обмеженість Жменяка не дозволяють йому раціонально мислити. Через еволюцію образу Івана М. Томчаний розкриває у романі проблему *людина і час*» [Ігнатович 2025, с. 324].

Наукова рецепція твору, обраного нами для порівняльного аналізу, в українському літературознавстві здійснюється в контексті появи нової американської драми [Ардаб'єва 2006, с. 298–300; Фарина 2011, с. 72]. Трагедія «Пристрасть під в'язами», як і інші п'єси Ю. О'Ніла, ілюструє важливий і складний етап формування національної за тематикою й характером і водночас заснованої на найкращих європейських традиціях (творчість Г. Гауптмана, Г. Ібсена, М. Метерлінка, Б. Шоу та ін.) «серйозної» (не орієнтованої на розвагу публіки) драматургії у США. На це, зокрема, вказала Н. Колошук [Колошук 2023, с. 332]. Проаналізувавши тематично-проблемний (життя американців Нової Англії в середині XIX ст., проблеми влади землі, руйнівного авторитарного характеру) та образний рівні твору, дослідниця відзначила: «П'єса психологічна за природою конфліктів та зображенням персонажів, однак психологізм у ній інакший, ніж у реалістів XIX ст. – з виразним тяжінням до архетипних, універсальних характерів та монументальних драматичних колізій, яким є аналогі в давніх міфах – як античних, так і біблійних» [Колошук 2023, с. 339]. У компаративному аспекті творчість Ю. О'Ніла вивчають у хронологічно-стильовій площині розвитку й національних адаптацій європейської «нової драми», порівнюючи, зокрема, із п'єсами М. Куліша [Марчук 2017]. Зарубіжні дослідники XX століття приділяли увагу міфологічній структурі трагедії, аналізуючи її сюжет як творчу інтерпретацію міфів про Едіпа та Тесея, зокрема через переосмислення п'єс Софокла та Еврипіда (в інтерпретації Сенеки) відповідно [Racey 1962]. Розглянувши твір у психоаналітичному та деконструктивістському аспектах, Дж. Мюррей та М. Боуман продемонстрували фактично нескінченний потенціал подібних міфологем для повторних інтерпретацій та нанизування нових сенсів: «Оскільки протописьмо завжди дієве, із кожною “ною” інтерпретацією відкриваються нові простори: ланцюг заміщень є практично нескінченним» [Muntau, Bowman 1987, с. 14]. Сучасні дослідники вибудовують на ґрунті цих наукових результатів нові інтерпретації, підкреслюючи важливість для авторського задуму багатозарового образу «міцного, як камінь» «первісного батька» Ефраїма Кебота, чий крах підкреслює могутність руйнівних сил [Madran 2006, с. 451–452], чия теодицея «надає йому величної трагічної величі та внутрішньої реальності, набагато більшої, ніж у будь-якого іншого персонажа п'єси» [Presley 2003], і який водночас є лише «рабом своїх тваринних інстинктів і мрії заволодіти фермою назавжди» [Mahfouz 2010, с. 12].

Мета нашого дослідження – з'ясувати концептуальну основу образу владного батька в романі М. Томчання «Жменяки» та трагедії Ю. О'Ніла

«Пристрасть під в'язами», простежити його універсальні риси й культурологічні особливості. **Завдання** статті – здійснити порівняльний аналіз цього образу в тематично-проблемному контексті творів та аспекті стильових особливостей і літературних традицій.

Методи та методика дослідження. Ключовим інструментом нашого дослідження слугує *порівняльно-історичний* метод. Для реалізації поставленої мети також застосовано *культурно-історичний* та *герменевтичний* методи, інструментарій *імагології* та *психоаналізу*.

Виклад основного матеріалу. Тема, проблематика та образність роману М. Томчания «Жменяки» дають змогу простежити розвиток жанру родинної хроніки в українській літературі. Такі тексти, як «Люборацькі» А. Свидницького, «Кайдашева сім'я» та «Хмари» І. Нечуя-Левицького, «Земля» О. Кобилянської, «Сестри Річинські» І. Вільде та інші знакові твори XIX – першої половини XX ст. відображають динаміку української ментальності, спільні й відмінні риси процесу зміни поколінь у різних суспільно-історичних обставинах, репрезентують ключові властивості національного характеру українців. У цьому аспекті традиційно значною постає роль батька – голови родини, чий авторитет, рівень, особливості й форми реалізації цього авторитету чи механізми його підриву слугують маркерами ключових суспільно-економічних змін, ціннісних зміщень тощо.

Художня правдивість, чіткість і деталізація персонажів роману «Жменяки» певною мірою зумовлена тривалістю, із якою автор спостерігав за їхніми прототипами й виношував їхні образи в думках. «Між Жменяками я ріс, між ними проходило моє дитинство, юнацтво. <...> На моїх очах проходило життя Жменяків. Я бачив, як вони працювали, як веселилися, як ховали своїх дітей чи справляли їм весілля», – пояснював письменник [Поп 1989, с. 5]. В. Поп слушно виокремив ключового з них: «З галереї образів трьох поколінь найбільш яскраво змальовано образ старого Жменяка – середняка, що своїм корінням наче вріс у землю» [Поп 1989, с. 5]. Цю влучну характеристику, що розкриває в образі Івана Жменяка риси міфологічного Антея, доповнює його прив'язаність до природного циклу, що регулює працю людини на землі: «Якщо взимку він старів, іржавів, як те залізо на плузі, то весна знову повертала йому молодість» [Томчаний 1989, с. 22].

На початку подій, зображених у романі, Іван – зрілий чоловік, який стоїть на порозі свого п'ятдесятиліття. Та вже на цьому етапі він постає «старим Жменяком» – не стільки через фізіологічну й суспільно-побутову призму (ранній шлюб, наявність дорослих дітей, сліди багаторічної фізичної праці), скільки через специфіку світовідчуття, зумовлену самою природою цього людського типажу: «П'ятдесят років – це ще не так багато. Але Жменякові здавалось, що життя його почалося не з дня народження, записаного в метриці, а за багато років до того. Він наче виріс з кореня, що глибоко сидів у цілому роду Жменяків і ніс

на собі віки – все, що лишили йому батьки, діди, цілі покоління» [Томчаний 1989, с. 23]. Це коріння, із якого проростала і життєва сила, що породжувала залізну волю, майже надлюдську працездатність і спроможність виживати в складних умовах (Іван, на відміну від багатьох своїх братів і сестер, дожив до дорослого віку, пройшов війну, добре вів господарство), і слабкість – зацикленість на землі й упертість, що не давали змоги поглянути на життя під іншим кутом зору (зокрема під кутом зору власних дітей) та, зрештою, призвели до втрати відчуття часу й вплинули на розпад сім'ї. Його волевиявлення – непорушне правило й неоскаржуваний вирок для всіх рідних: «Слова його були ковани із заліза» [Томчаний 1989, с. 28]; «Що няньо сказав – те для всіх закон! Кому оскаржиш його волю?» [Томчаний 1989, с. 165]. «Залізо» Іванових слів гартується, як і все в його газдівстві: «Він був схожий на того монаха, якому дають на день п'ятдесят слів. Тільки монах, витративши їх, думає про діла всевишнього, а Жменяк – про землю» [Томчаний 1989, с. 28]. Думки про землю, господарські справи, пильнування, щоб члени родини не марнували дорогоцінних годин і працювали так само старанно, як і він, – стали атрибути цього персонажа впродовж усього відтинку його життєвого шляху, зображеного в романі.

Прізвище «Жменяк» – важливий характеротворчий елемент і вияв авторської майстерності в роботі з образними деталями, що також яскраво проявляється в портретній характеристиці персонажа: «Рукавом витер піт з обличчя, потім пригладив неслухняну чуприну, яка зроду не підкорялася йому. Всіх близьких скрутив Іван і тримав їх у жмені, а волосся лише згиналося під його долонями, але тут же знову стрибало а своє місце й далі стояло, як йому хотілося» [Томчаний 1989, с. 22]. Детальна портретна й глибока психологічна характеристика Івана в експозиції роману дає змогу краще розуміти природу його поведінки та мотивацію його вчинків із розвитком сюжету.

Володіти землею й працювати на ній – єдина модель життя, що вкладається в Іванів світогляд. «Без землі ти – ніщо!» [Томчаний 1989, с. 65], – говорить він старшому синові Михайлу, незгодному з батьковим бажанням розлучити його з коханою Оленою Плисканею й одружити з Юлкою Петричко задля її посагу – земельної ділянки. «Добра я вам хочу, діти мої, а ви не розумієте няня свого. Легше землю приженити, як потім її дістати мозолями й горбом своїм» [Томчаний 1989, с. 72], – говорить Іван після чергової суперечки із сином, розкриваючи в такий спосіб власне розуміння турботи про родину, яке «залізний» батько рідко виявляв відверто. «Я про всіх вас думаю, Варко, але ви це не хочете знати» [Томчаний 1989, с. 87], – якимось буркотливо відповів він дружині на похвалу за, здавалося б, незначний вчинок: Іван підготував для неї зручне місце на возі.

Стосунки в родині – важлива площина для розкриття образу Жменяка. Із розповіді Варки читач дізнається, що Іван «одружився» насампе-

ред із її землею, виявивши при цьому впертість на межі одержимості: не давав дівчині проходу, спав на її порозі й був готовий вбити парубка, якому вона симпатизувала. «Ти гадаєш, він тобі не бажає щастя? Він ладен голову покласти за клаптик землі. Він же її для вас збирає. Земля – то його радість. Він і тобі хоче такого щастя. Іншого він не знає!» [Томчаній 1989, с. 49], – пояснює мати Михайлові природу зятятості чоловіка, яку пізнала за багато років спільного життя. Жінка сприймає власні долю й становище, підкорені чоловічій волі, крізь призму традиційного виховання, покірності божій волі й розуміння того, що спільні діти й майно, немов обручі, тримають їх разом. У цьому аспекті цікавим є погляд її брата Петра Олійника, який вивільнився з пут землі й зумів знайти себе поза газдівством: «Твій няньо оре мою землю і думає, що він багатший від мене! Я інше багатство придбав собі. Ті, з ким працюю, – то інакші люди: вони не бояться торбинки, не земля їх тримає до громади, вони душею багаті. А такі, як твій няньо, – підневільні, раби своєї землі» [Томчаній 1989, с. 97].

Хоча в образах Варчиного брата, який працював у каменоломні, інших робітників, представників міської інтелігенції, а також у зображенні «червоних» партизанів і колективізації у творі є ознаки вимушеної данини письменника соцреалізму, проте насамперед М. Томчаній показав історичний злам і суспільно-економічні зміни, що формували людей із відмінним світоглядом, крізь призму якого можна не лише побачити ментальне рабство такого людського типу, як Іван Жменяк, а й глибше пізнати його натуру. «Твій няньо добрий, доки він працює в полі й живе з своєї праці. Бо праця збагачує людину, дає їй радість. А там, де вона позбавляє людей радощів, щастя, – там вона ворог і тобі, і мені, і всім нам» [Томчаній 1989, с. 97]. Ця характеристика (заснована на ідеї Г. Сковороди про «сродну працю»), розвинуту в рамках «народницької» естетички в другій половині XIX ст. С. Руданським, Б. Грінченком, П. Грабовським, В. Самійленком, І. Франком та ін.) є ключем до психологічного портрету суворого голови роду, який неодноразово проявляється у творі у виявах любові до праці й родини.

Найкраще ці вияви міг усвідомити Михайло, який розумів батька найбільше з усіх дітей. Саме старший син двічі споглядав Івана в стані найбільшого зворушення. Одного разу – перед жнивими: «Обличчя його було незвичне, натхненне: зморшки зникли з чола, лице розгладилось, очі світилися добротою, ніжною ласкою. Здавалось, він тихо молився» [Томчаній 1989, с. 28]. Вдруге – у стані хвороби: «Марив і бачив, ніби крізь сито, над собою няня. Вони стояли, приклавши свою тверду долоню до мого чола, і, здавалось, плакали, ламаючи в руках держално батога. Вони, мабуть, прийшли додому, щоб вивезти гній під картоплю, і забігли в хату, щоб глянути на мене...» [Томчаній 1989, с. 121]. Останній нечіткий спомин Михайло прикликав до себе щоразу, коли ставив під сумнів здатність «залізного» батька по-справжньому любити сина (чи взагалі будь-що, окрім землі), і саме

він спонукав його зрештою скоритися батьковій волі, повернутися з добровільного вигнання додому й одружитися з нелюбою дівчиною. Вочевидь, саме через близькість до батька старший син після смерті Івана отримав не лише ключі від комори, гелетки та горища – сховків цінного надбаного майна й символів влади в родині, – а й повноцінно перебрав на себе його роль.

Таким самим «залізним» батьком, прив'язаним до своєї власності, постає персонаж знакової для американського театру трагедії Ю. О'Ніла «Пристрасть під в'язами» – Ефраїм Кебот. Він також яскравий представник своєї суспільної верстви: суворий фермер-індивідуаліст, нащадок британських поселенців – розбудовників Нової Англії. Н. Колошук влучно окреслила ключові риси психологічного портрету цього персонажа, звівши їх до спільного знаменника: «Незламність господаря, його певність у своїх силах та цінностях, у своїй правоті перед Богом, на якого покладається в кожному рішенні і вважає себе його посланцем на землі, – саме ці характеристики роблять Ефраїма Кебота головним героєм драми про архетипних американців та їхні цінності» [Колошук 2023, с. 339–340].

Ефраїм – сімдесятип'ятилітній батько трьох синів: 39-річний Симеон і 37-річний Пітер – від першої дружини, 25-річний Ібен – від другої. Із розмов трьох чоловіків можна сформулювати уявлення про цю дійову особу ще до її появи на сцені. Ефраїм – деспот, для якого рідні є насамперед робочою силою на фермі, що дісталася йому від матері Ібена. Старші сини сприймають своє становище як належне, однак Ібен усіляко прагне дистанціюватися від батька. «Я мамин – до останньої краплі крові!», – заявляє він братам [O'Neill 1925]. У смерті матері Ібен звинувачує Кебота, котрий заморив її непосильною працею, та Пітер поправляє його: «Він і себе до смерті заморив. І нас із Симом і тобою також, та щось ніхто з нас досі не вмер» [O'Neill 1925]. Однак Симеон із Пітером, як і сини Івана Жменяка, прагнуть вибороти право вільно розпоряджатися власним життям, тому планують вирушити до Каліфорнії на пошуки золота. Ібен, котрий вважає себе законним спадкоємцем ферми, підіграє їхньому бажанню й домовляється викупити частки, на які вони претендують, грошима з батькового сховку.

Ібен – творче переосмислення образу міфічного царя Едіпа, якому волею богів судилося знищити власного батька Лая й одружитися зі своєю матір'ю Йокастою. З. Фройд, поєднавши психоаналітичне прочитання міфу про Едіпа з аналізом людської психіки, сформулював термін «Едіпів комплекс» як предтечу певних неврозів і, зокрема, звертав увагу на його численні інтерпретації в літературі [Фройд 1998, с. 205; с. 340]. Тож за сюжетом Ібен закохується в нову дружину Ефраїма – тридцятип'ятилітню Еббі. Саме з нею старий Кебот уперше з'являється на сцені: «Він високий і кощавий, сповнений могутньої зосередженої сили й водночас згорблений від важкої праці. Лице його тверде, немов витесане з каменю, але в ньому є й слабкість, дріб'язкова гординя через свою обмежену

силу. Очі маленькі, близько посажені; він дуже короткозорий, постійно моргає, намагаючись зосередитися на предметах; погляд у нього напружений, пронизливий» [O'Neill 1925]. Перші репліки цього персонажа розкривають його владну й деспотичну натуру, що проглядається в зовнішності. На захват Еббі від її нового дому він реагує: «Твій? Мій! (Свердлить її очима. Вона відповідає ошелешеним поглядом. Він, подобрішавши) Ну хай буде наш! Самотньо мені було. Найпаче весною. Дому потрібна жінка» [O'Neill 1925]. Старий Кебот прискіпується до синів через те, що вони не працюють, а коли Пітер та Симеон сваряться з ним і покидають ферму, вирушаючи до Каліфорнії, проклинає їх.

На відміну від замкнутого й скупого на слова Івана Жменяка, Ефраїм Кебот – більш імпульсивний та екстравертний. Він набожний і силкується пояснити власні пристрасті й підозри божою волею. Ефраїм бере черговий шлюб, бо не здатен примиритися з неминучим: власною смертністю й потребою залишити ферму дітям. У відповідь на резонне зауваження Еббі, що він не зможе забрати все на той світ, Кебот говорить: «Але якби міг, то так і зробив би, клянуся Вічним! Якби міг, то в передсмертну годину підпалив би її й дивився, як горить усе: цей будинок, кожен колосок, кожне дерево, аж до останньої травинки! Сидів би й дивився, знаючи, що все це вмирає разом зі мною, і ніхто інший ніколи не володітиме тим, що було моїм, тим, що я звів із нічого власними потом і кров'ю! (Пауза. Потім він додає з дивною ніжністю) Окрім корів. Їх я відпустив би на волю» [O'Neill 1925]. Вражена Еббі запитує, чи чоловік спалив би і її разом із фермою, і той, засліплений власницьким потягом, відповідає ствердно.

Схоже небажання втрачати контроль над своїм майном у старості виявляє й Іван Жменяк. Розмовляючи з Михайлом, який нагадав про потребу розділити землю між синами, він дорікає: «Вам аби ділити. Я ще живу! <...> На той світ, хоч би й хотів, – не візьму. Доки живу – земля моя, я господар на ній» [Томчаній 1989, с. 210]. Відразу після цієї розмови «залізний» батько вирушає один у небезпечну дорогу через ліс купувати нову землю й, повертаючись, зазнає нападу вовка. У мить пікового психічного напруження й нервового збудження Іван сприймає хижака за кума, який продав йому землю, а зараз, перекинувшись звіром, намагається відібрати назад: «Гроші я тобі дав! – важко дихаючи в смертельному герці, бурмотів старий. – А ти, косоокий, землі жалкуєш?» [Томчаній 1989, с. 214]. І хоча підсумкова перемога Жменяка над вовком, велично-моторошний опис того, як старий заносить убитого звіра на своє подвір'я («Викинь його на вулицю, най там сходяться. Але спочатку з нього шкуру здери, бо мою гуню пошматував!») [Томчаній 1989, с. 217]) має підкреслити не силу влади землі, а міць загартованого людського характеру, та все ж, ідучи після страшного поєдинку додому, Іван фанатично повторював: «А земля все-таки моя! Моя!..» [Томчаній 1989, с. 215].

Еббі, збагнувши природу чоловікової при-

страсті, повертає її на свою користь, пообіцявши народити спадкоємця. Кебот впадає в релігійний екстаз, вважаючи майбутнього сина божим благословенням і обіцяє дружині залишити ферму їй із дитиною. Він дедалі більше довіряється й відкривається Еббі, завдяки чому читач/глядач має змогу простежити, як гартувався цей «залізний» батько, важко працюючи в кам'янистій пустелі, не жаліючи ані себе, ані обох попередніх дружин, які не витримали випробувань. «Я жив із хлопцями. Вони ненавиділи мене, бо я був жорстким. Я ненавидів їх, бо вони були м'якими. Вони жадали ферми, не знаючи, що за нею стоїть. Для мене це було гірше за полин. Це й підточило мої сили: вони жадали того, над чим я гарував для себе. Аж ось цієї весни пролунав поклик – голос Бога серед моєї пустелі, моєї самоти: іди, шукай і знайди! (Повернувшись до неї, із химерною пристрастю) Я шукав тебе і знайшов!» [O'Neill 1925], – виливає він свої почуття Еббі.

Подальша доля Кебота визначена пристрастю, що спалахує між Еббі та Ібеном, і тим, що дружина народжує дитину від його наймолодшого сина. Розвиток теми сексуальності в порівнюваних текстах дає змогу висвітлити образ владного батька в психоаналітичному аспекті. Персонажі Ю. О'Ніла пов'язані схемою Едіпового комплексу, художня інтерпретація якого завершується так: Еббі, не бажаючи, щоб немовля стояло між нею та Ібеном, убиває його; молодший син Ефраїма, який підштовхнув мачуху-коханку до цього кроку, виводить їх обох на шлях спокути, розповівши про злочин шерифові й зізнавшись у власній причетності; «смертю» для Кебота (Лая) стає руйнування шлюбу й утрата надії на спадкоємця. Старші сини покинули ферму, немов розірвавши ланцюг, яким батько прикував їх до власності (до слова, саме таке порівняння використав у своєму творі М. Томчаній: «Няньо прив'язав його до землі, як собаку до воріт, – підкинув Ілько Павлюк. – Хочеш не хочеш, а кусати мусиш. Обганяти обійстя» [Томчаній 1989, с. 169]), молодший остаточно зрадив його, тож старий мимоволі втілює своє несвідоме бажання: залишився із обоюванною фермою сам на сам – без претендентів на володіння нею. Ця одержимість значною мірою стимулювала статевий потяг Ефраїма до Еббі: надія на народження сина відтермінувала небажану мить розставання з життям і, що гірше, землею й господарством, ознаменувавши новий цикл, упродовж якого Ефраїм мав зачати дитину, виростити її й підготувати до наступництва.

У романі «Жменяки» тема сексуальності відображає форму регресії лібідо, описану З. Фройдом: «Той чи той потяг буде змушений удатись до регресії, коли здійснення його функції в її пізнішій або вищій формі зіткнеться з великими зовнішніми перешкодами, які не даватимуть йому досягти мети, тобто задоволення» [Фройд 1998, с. 344]. Михайло не зміг одружитися з коханою дівчиною Оленою, яка відмовляла йому в інтимній близькості до шлюбу. За сюжетом він, перш ніж скоритися батьковій волі й стати під вінець із Юлкою Петричко, здій-

сноє статевий акт із іншою Оленою – заміжною жінкою, чоловік якої також мав ім'я Михайло (що можна тлумачити як різновид сублимації). Схожою була історія Юрка Жменяка, чий потяг до коханої Верони (також заміжною) неусвідомлено посилювався через заборону батька, хоч той, звісно, справедливо посилався на народну мораль: «Коли хочеш з жінкою спати – оженися!» [Томчаний 1989, с. 166]. Сам Іван, намагаючись «тримати в жмені» синів і керувати їхньою долею, компенсував згнічення власного Я (за З. Фройдом, «згнічення – це вияв над-Я, над-Я здійснює його або самотужки, або, давши доручення, через покірне йому Я» [Фройд 1998, с. 536]), адже свого часу також «приривив землю». Його лібідо проявляється лише однієї ночі, коли Іван вирушає до вдови Марії Плискані – матері Олени, обраниці свого старшого сина. «Лежу на сніні й не можу заснути: тебе бачу, Маріє, як нахилиєшся до води з праником в руках» [Томчаний 1989, с. 58], – збуджено говорить він жінці, яку, вочевидь, жадав іще замолоду.

Психологічні портрети владних батьків в обох текстах доповнюють риси, у яких простежується їхня гуманність, прихована як прояв слабкості. Найкраще її маскує контрастна риса – фізична сила та прояви насильства. В обох текстах є сцени силового протистояння батька із сином: «**Ібен**. Ану геть з дороги! (Він намагається відштовхнути Кебота. Між ними виникає сутичка, що миттєво переростає в боротьбу не на життя, а на смерть. Зосереджена сила старого переважає опір Ібена. Кебот хапає його за горло і притискає до кам'яної стіни)» [O'Neill 1925]; «Старий Жменяк зупинив музик, підійшов до сина й, не сказавши ні слова, розмахнувся і вдарив його в лице. Ще раз розмахнувся, але Михайло вже тримав, як у кліщах, занесену батькову руку» [Томчаний 1989, с. 95].

Ефраїм Кебот проявляє свою чуттєвість у ставленні до худоби: «**Еббі** (Здивовано). Куди ти йдеш? **Кебот** (Чудернацьки). Туди, де спокійно, де тепло – до корівника. (Гірко) Із коровами можна побалакати. Вони знають. Вони знають ферму й мене. Біля них я знайду спокій» [O'Neill 1925]. Найбільше вона розкривається в мить найсильнішого потрясіння, коли Еббі зізнається у вбивстві новонародженої дитини та говорить, що її справжній батько – Ібен: «**Кебот** (Стоїть, дивлячись на неї, у заціпенінні. Пауза. Насилу добирає слова. Мляво). Ось що я відчував, – коли ти брехала, не підпускаючи мене до себе, нібито вже вагітна... (Розбитий, замовкає. Згодом, із дивним почуттям). Він мертвий, точно. Серце не б'ється. Бідне маленьке створіння! (Стримує сльозу, утираючи носа рукавом)» [O'Neill 1925].

Іван Жменяк, окрім проявів, наведених вище, також дає волю емоціям у критичну мить, коли смертельна загроза нависла не над ним (див. епізод із убивством вовка), а над іншою людиною. Під час Другої світової війни його старших синів мобілізували до угорської армії, і старий не знаходив собі місця, переживаючи за них. Зрештою, опановував себе й брався до праці, відчуваючи, що твер-

дий жменяківський характер не дасть їм пропасти. Та Іван був повністю розбитий сценою насильства над беззахисними людьми: коли жандарми забирали з їхнього села євреїв Дувида і Зісель, він безсило спостерігав, а потім, напившись удома, ледь не вбив собаку, який з'їв залишений без нагляду шмат сала. «Тобі собаки шкода?! – кричав батько. – А ти бачив, як сьогодні Дувида повели? А ми з ним за життя натрималися чепіг у руках і вошей годували своїм тілом в Альпах, пшеницю сіяли ми, щоб і псові було що їсти. Нащо мені собака, коли людину гірше за собаку мають?» – такий вибух емоцій спостерігав наймолодший Іванів син Степан, котрий «ще ніколи не бачив таким страшним свого батька» [Томчаний 1989, с. 223]. Так перед читачем постає інший, вразливий «хвилинний Жменяк», якого М. Томчаний описав в одному з перших епізодів роману: «Під шум зрощених його потом стиглих полів, куди він вкладав свою працю, в Жменякові пробуджувалась людина – творець добра і радощів. І Жменяк радів тому пробудженню, наче якомусь чудові і великому відкриттю, що його здійснював у самому собі. Цей Жменяк подобався газді. Здавалось, перед ним щось на мить відкрилося, засявало багатобарвною веселкою і тут же зникало, пристукнувши за собою важкі двері. І вмирав той хвилинний Жменяк, а далі жив той Іван Жменяк, який тримав сало під ключем, бо голоду боявся, сам був невільником землі й інших тримав у неволі» [Томчаний 1989, с. 81–82]. Цей Жменяк повертається після завершення війни, коли родина воз'єднується й мусить пристосуватися до змін – приходу нової влади й запровадження колективізації. Коли Іван загинув під час заготівлі дров, найстарший син кричав над його тілом: «Няню, няню, таж ви нас не поділили!» [Томчаний 1989, с. 242]. Це голосіння йшло не від його власної жадоби землі – радше від відчуття, що невисловлена «залізна» батька повисне над дітьми дамовим мечем.

Ефраїм Кебот, переживши трагедію, також знову вбрався у свої «залізні обладунки»: «**Кебот** (Зосереджує зусилля, що змушує його тіло застигнути в жорсткій позі й перетворює обличчя на кам'яну маску, сам до себе крізь зуби): Я маю бути... як камінь... як скеля правосуддя! (Пауза. Повністю опановує себе, різко): Якщо він був від Ібена, то я радий, що його не стало!...» [O'Neill 1925]. Піддавшись пориву, він відпускає худобу, маючи намір спалити ферму й вирушити до Каліфорнії розшукувати старших синів. Та Ібен відрізав йому цей шлях заздалегідь, віддавши Симеону з Пітером усі заощадження. Ефраїм вбачає в цьому Боже провидіння: «Гадаю, це Бог віддав їх їм, а ти! Бог твердий – не м'який! Можливо, на Заході легко знайти золото, але це не Боже золото. Воно не для мене. Я чую Його голос, він застерігає: будь твердим, тримайся своєї ферми» [O'Neill 1925]. Він остаточно збирається із силами й проганяє «хвилинного Кебота» (за аналогією до персонажа М. Томчання), коли передає сина з дружиною шерифові: «Забирай обох. (Підходить ближче, дивиться на Ібена з відтінком невільного захоплення) Нарешті гідний вчинок! Ну,

маю позбирати художбу. Бувайте» [O'Neill 1925].

Висновки. Отже, роман М. Томчання «Жменяки» та трагедію Ю. О'Ніла «Пристрасть під в'язами» споріднює суголосний образ-персонаж – владний і суворий «залізний» батько, невисипущий господар своєї землі й водночас її заручник. Це конкретний суспільний тип, людина своїх епохи та ареалу, яскравий національний характер (український

та північно-американський відповідно) й водночас архетипна модель. Вивчення твору М. Томчання в компаративному аспекті дало змогу підкреслити високу авторську майстерність, оригінальність та глибину образів персонажів його роману й спонукає до пошуку нових аспектів дослідження й інтерпретації цього та інших творів письменника.

Література

1. Ардаб'єва А. О'Ніл, Юджин Гладстон. *Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т.* Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. Т. 2: Л–Я / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. С. 298–300.
2. Бродюк Ю. Поетика прози Михайла Томчання : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Переяслав-Хмельницький, 2015. 147 с.
3. Бродюк Ю. Художнє втілення образу батька в повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького та романі «Жменяки» М. Томчання. *Літературознавчі студії*. 2019. Вип. 57. С. 19–26.
4. Григаші Е. Проза Михайла Томчання в оцінці критики та літературознавства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. 2007. Вип. 16. С. 43–45.
5. Ігнатівич О. Роман Михайла Томчання «Жменяки»: розпад патріархальної родини на зламі епох. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 42. Т. 3. С. 319–327.
6. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. : підручник / В. П. Агеєва, С. М. Андрусів та ін.; за ред. В. Г. Дончика. Київ: Либідь, 1998. Кн. 2. 456 с.
7. Історія української літератури: ХХ – початок ХХІ ст. : навчальний посібник у 3 т. / В. І. Кузьменко, О. О. Гарачковська та ін.; за ред. В. Г. Кузьменка. Київ: Академвидав, 2014. Т. 2. 536 с.
8. Колошук Н. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: у 2 ч. Частина 1: Модерна доба : навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2023. 520 с.
9. Марчук Т. Типологія та поетика драматургії М. Куліша та Ю. О'Ніла : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05. Івано-Франківськ, 2017. 187 с.
10. Михайло Томчаний: до 95-річчя від дня народження : бібліографічний покажчик. / уклад. М. Б. Бадида, О. А. Канюка; ред. Л. О. Ільченко. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2009. 64 с.
11. Поп В. З думою про долю народну. *Томчаний В. Жменяки: Трилогія. Повість*. Київ: Дніпро, 1989. С. 3–20.
12. Семенчук І. Трагедія родини Жменяків. *Літературна Україна*. 1966. 4 лютого. С. 4.
13. Томчаний В. Жменяки. *Жменяки: Трилогія. Повість*. Київ: Дніпро, 1989. С. 21–264.
14. Фарина У. Юджин Гладстон О'Ніл в Україні: «преперцепція». *Наукові виклади*. 2011. Вип. 2. С. 69–73.
15. Фройд З. Вступ до психоаналізу / перекл. з нім. П. Таращук. Київ: Основи, 1998. 709 с.
16. Madran C.Y. The Ambivalence of Love and Hate in Desire Under the Elms: a Psychological and Mythological Approach. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2006. Iss. 16. Pp. 449–458. URL: <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/article/924120> (дата звернення: 08.01.2026).
17. Mahfouz S. M. Tragic Passion, Romantic Eloquence, and Betrayal in Eugene O'Neill's Desire Under the Elms. *Studies in Literature and Language*. 2010. Vol. 1. No. 3. Pp. 1–15. URL: <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/236303808.pdf> (дата звернення: 08.01.2026).
18. Murray J., Bowman M. The Desire for Structure: A Deconstructive Analysis of “Desire under the Elms.” Conference paper presented at the Annual Meeting of the Speech Communication Association 73rd, Boston, MA, Nov.: 5–8. Indiana University – Purdue University, Fort Wayne, IN, 1987. 15 s. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED298592> (дата звернення: 06.01.2026).
19. O'Neill E. Desire Under the Elms / Rev. 2nd Ed. 1925. URL: <https://gutenberg.net.au/ebooks04/0400081h.html> (дата звернення: 05.01.2026).
20. Presley J. W. O'Neill and the Impossibility of Faith. *Journal of Religion and Popular Culture*. 2003. Vol. 3. Iss. 1. S. 1–13. URL: <https://online.ucpress.edu/jrpc/article-abstract/3/1/1/204306/O-Neill-and-the-Impossibility-of-Faith> (дата звернення: 07.01.2026).
21. Racey E. Myth As Tragic Structure In *Desire Under the Elms*. *Modern Drama*. 1962. Vol. 5. № 1. URL: <https://utppublishing.com/doi/10.3138/md.5.1.42> (дата звернення: 05.01.2026).

References

1. Ardabiєva A. (2006) O'Nil, Yudzhyn Gladston [O'Neill, Eugene Gladstone]. *Zarubizhni pysmennyky. Entsiklopedychnyi dovidnyk. U 2 t.* Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. T. 2. S. 298–300 [in Ukrainian].
2. Brodiuk Yu. (2015) Poetyka prozy Mykhaila Tomchaniia [The Poetics of Mykhailo Tomchaniy's Prose]. PhD Dissertation: 10.01.01. Pereiaslav-Khmelnyskyi. 147 s. [in Ukrainian].
3. Brodiuk Yu. (2019) Khudozhnie vtilennia obrazu batka v povisti «Kaidasheva simia» I. Nechuia-Levytskoho ta romani «Zhmeniaky» M. Tomchaniia [Artistic embodiment of the father's image in the novella

“The Kaidash Family” by I. Nechui-Levytskyi and the novel “Zhmeniaky” by M. Tomchaniy]. *Literaturoznavchi studii*. Vyp. 57. S. 19–26 [in Ukrainian].

4. Hryhashi E. (2007) Proza Mykhaila Tomchaniia v otsyntsi krytyky ta literaturoznavstva [Mykhailo Tomchaniy’s prose in the assessment of critics and literary scholars]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii : Filolohiia*. Vyp. 16. S. 43–45 [in Ukrainian].

5. Ihnatovych O. (2025) Roman Mykhaila Tomchaniia «Zhmeniaky»: rozpad patriarkhalnoi rodyny na zlami epokh [Mykhailo Tomchaniy’s novel “Zhmeniaky”: the disintegration of the patriarchal family at the turn of the epochs]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vyp. 42. T. 3. S. 319–327 [in Ukrainian].

6. Donchyk V. H. (ed.) (1998) Istorii ukrainskoi literatury XX stolittia: U 2 kn.: pidruchnyk [History of Ukrainian Literature of the 20th Century: In 2 volumes: textbook]. Kyiv: Lybid. T. 2. 456 s. [in Ukrainian].

7. Kuzmenko V. H. (ed.) (2014) Istorii ukrainskoi literatury: XX – pochatok XXI st.: navchalnyi posibnyk u 3 t [History of Ukrainian Literature: 20th Century – Early 21st Century]. Kyiv: Akademydav. Vyp. 2. 536 s. [in Ukrainian].

8. Koloshuk N. (2023) Istorii zarubizhnoi literatury 20 stolittia: u 2 ch. Chastyna 1: Moderna doba [History of Foreign Literature of the 20th Century: in 2 parts. Part 1: The Modern Era]. Kyiv: Vydavnychi dim «Kondor». 520 s. [in Ukrainian].

9. Marchuk T. (2017) Typolohiia ta poetyka dramaturhii M. Kulisha ta Yu. O’Nil’a [Typology and Poetics of Drama by M. Kulish and E. O’Neill]. PhD Dissertation: 10.01.05. Ivano-Frankivsk. 187 s. [in Ukrainian].

10. Ilchenko L. O. (ed.) (2009) Mykhailo Tomchaniy: do 95 richchia vid dnia narodzhennia : bibliohrafichni pokazhchyk [Mykhailo Tomchaniy: on the 95th anniversary of his birth: bibliographic index]. Uzhhorod: Vyd-vo V. Padiaka. 64 s. [in Ukrainian].

11. Pop V. (1989) Z dumoiu pro doliu narodu [Thinking about the fate of the people]. *Tomchaniy V. Zhmeniaky: Trylohiia. Povist*. Kyiv: Dnipro. S. 3–20 [in Ukrainian].

12. Semenchuk I. (1966) Tragediia rodyny Zhmeniakiiv [The tragedy of the Zhmeniak family]. *Literaturna Ukraina*. 4 liutoho. S. 4 [in Ukrainian].

13. Tomchaniy V. (1989) Zhmeniaky [The Zhmeniaks]. *Zhmeniaky: Trylohiia. Povist*. Kyiv: Dnipro. S. 21–264 [in Ukrainian].

14. Faryna U. (2011) Yudzyn Gladston O’Nil v Ukraini: «prepertseptsiia» [Eugene Gladstone O’Neill in Ukraine: “preception”]. *Naukovi vyklady*. № 2. S. 69–73 [in Ukrainian].

15. Freud Z. (1998) Vstup do psykhoanalizu [Introduction to Psychoanalysis]. Kyiv: Osnovy. 709 s. [in Ukrainian].

16. Madran C. Y. (2006) The Ambivalence of Love and Hate in Desire Under the Elms: a Psychological and Mythological Approach. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2006. Iss. 16. Pp. 449–458. URL: <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/article/924120> (data zvernennia: 08.01.2026) [in English].

17. Mahfouz S.M. (2010) Tragic Passion, Romantic Eloquence, and Betrayal in Eugene O’Neill’s Desire Under the Elms. *Studies in Literature and Language*. Vol. 1. No. 3. Pp. 1–15. URL: <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/236303808.pdf> (data zvernennia: 08.01.2026) [in English].

18. Murray J., Bowman M. (1987) The Desire for Structure: A Deconstructive Analysis of “Desire Under the Elms.” Conference paper presented at the Annual Meeting of the Speech Communication Association 73rd, Boston, MA, Nov.: 5–8. Indiana University – Purdue University, Fort Wayne, IN. 15 p. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED298592> URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED298592> (data zvernennia: 06.01.2026) [in English].

19. O’Neill E. (1925) Desire Under the Elms / Rev. 2nd Ed. URL: <https://gutenberg.net.au/ebooks04/0400081h.html> (data zvernennia: 05.01.2026) [in English].

20. Presley J.W. (2003) O’Neill and the Impossibility of Faith. *Journal of Religion and Popular Culture*. Vol. 3. Iss. 1. Pp. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.3138/jrpc.3.1.001> (data zvernennia: 07.01.2026) [in English].

21. Racey E. (1962) Myth As Tragic Structure In *Desire Under the Elms*. *Modern Drama*. Vol. 5. № 1. URL: <https://utppublishing.com/doi/10.3138/md.5.1.42> (data zvernennia: 05.01.2026) [in English].

THE IMAGE OF THE AUTHORITATIVE FATHER IN MYKHAILO TOMCHANIY’S NOVEL “ZHMENIAKY” AND EUGENE O’NEILL’S TRAGEDY “DESIRE UNDER THE ELMS”: COMPARATIVE ASPECT

Abstract. The article provides a comparative analysis of the main character in Mykhailo Tomchaniy’s novel “Zhmeniaky” (1964), Ivan Zhmeniak, and the key character in Eugene O’Neill’s tragedy “Desire Under the Elms” (1924), Ephraim Cabot, who both represent the archetype of an authoritarian father and a strong landowner. The historical and cultural contexts of both works, as well as the artistic traditions underlying them, are examined. The images of both characters are analyzed and compared according to key parameters: artistic detail, psychological portrait, their functions in the context of the work’s themes and main conflict, their interactions with other characters, and their characterization from their point of view, and the multi-layered nature of their characters.

The image of Ivan Zhmeniak continues the tradition of depicting a “firm” Ukrainian peasant farmer, hardened by life, thrifty, and demanding of his family. His authority in the family is unquestionable, and his will is unshakable. Zhmeniak’s worldview holds that a person without land is worthless, so all his thoughts and efforts are directed toward increasing his landholdings. Land has become almost a deity for him, and human desires (both his own and those of his family), incompatible

with serving this deity, are treated as sinful. At the same time, Ivan is not a stereotypical “slave to the land” or an object of condemnation in the context of socialist realism (as can be inferred from the times when the novel was published). He is a complex character, deciphered in the article through a comprehensive analysis of the author’s hints, psychological and sociocultural subtext, and psychoanalytic interpretation.

The image of Ephraim Cabot represents a strict farmer living in New England in the mid-19th century. He maintains his farm through hard work and, due to his excessive attachment to it, sees his sons not as heirs but as competitors. The author reveals this character through mythological and biblical intertexts, creating an original, yet deeply rooted, type of authoritarian father.

The similarity between the characters is evident in their attitude toward property, their roles in the family, the imposition of those roles on their relatives, and the need to restrain their own empathy and passions to survive and protect their family.

Keywords: Mykhailo Tomchani, Eugene O’Neill, image of the father, power of the land, character, psychological portrait, national identity in literature.

© Староста О., 2026 р.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.01.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.02.2026

Дата публікації: 29.03.2026

Олександр Староста – доктор філософії з філології, асистент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна; oleksandr.starosta@tnpu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-4710-2982>

Oleksandr Starosta – PhD in Philology, Assistant Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Literature and Teaching Methods, Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine; oleksandr.starosta@tnpu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-4710-2982>